

УДК 338.32

Т. В. Гринько*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара***СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ**

У статті здійснено оцінку сучасного стану розвитку інноваційної діяльності, визначено та проаналізовано фактори, що впливають на інноваційну діяльність, обґрунтовано проблеми, що стримують інноваційну активність промисловості в Україні.

Ключові слова: інновації, інноваційна модель, інноваційна активність підприємства, промисловість, інноваційна діяльність, інноваційна сфера, конкурентні переваги.

В статье проведена оценка современного состояния развития инновационной деятельности, определены и проанализированы факторы, влияющие на инновационную деятельность; обоснованы проблемы, сдерживающие инновационную активность промышленности в Украине.

Ключевые слова: инновации, инновационная модель, инновационная активность предприятия, промышленность, инновационная деятельность, инновационная сфера, конкурентные преимущества.

The estimation of modern development of innovative activity status is carried out in the article, certainly and factors which influence on innovative activity are analysed, grounded problems which restrain innovative activity of industry in Ukraine.

Key words: innovation, innovation model, innovation activity of companies, industry, innovation activity, competitive advantage.

У зв'язку з глобалізацією економіки, перед багатьма країнами постали проблеми пошуку шляхів забезпечення конкурентоспроможності у глобальному масштабі. Активність інноваційної сфери перетворилась практично на вирішальний фактор забезпечення високих показників економічного зростання, забезпечення конкурентоспроможності економіки.

Останнім часом все більш актуальним є поділ країн відповідно до технологічної ознаки. Згідно з цим, Дж. Сакс виділив три групи країн:

- 1) технологічні новатори;
- 2) технологічні послідовники;
- 3) технологічні аутсайтери.

На цьому етапі розвитку економіки Україна сприймається лише як представник групи технологічних аутсайдерів. Стан інноваційної діяльності в Україні, в тому числі у промисловості, більшість експертів-науковців визначають як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у промислово розвинутих країнах, а стабільне скорочення реальних обсягів фінансування науково-технічної стратегії не дають реального підґрунтя для переходу до інноваційної моделі розвитку [1]. Це зумовлює важливість і актуальність розгляду сучасного стану інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні та визначення проблем, що стримують інноваційну активність.

Таким чином, інноваційна діяльність промисловості в Україні не відповідає сучасним вимогам, не забезпечує нормальне функціонування вітчизняного виробництва, подолання незбалансованості між його окремими сегментами та елементами, що були орієнтовані на обслуговування потреб колишнього загальносоюзного комплексу.

Незадовільне подолання науково-технічної, технологічної відсталості окремих галузей матеріального виробництва, їх ресурсо- та енергомісткого витратно-

го характеру, прискорення розвитку наукоємких і високотехнологічних галузей та виробництв, здатних забезпечити попит внутрішнього ринку, поліпшити експортний потенціал.

Відсутність в Україні чіткої і послідовної інноваційної політики як невід'ємної складової загального економічного розвитку можна пояснити двома припущеннями: невисоким рівнем демократичних перетворень та відсутністю у країні певних умов, що здатні стимулювати інноваційну діяльність.

Слід зазначити, що питання дослідження сутності інноваційної діяльності та шляхів її активізації в Україні розглядаються в працях таких провідних вітчизняних та іноземних науковців, як А. Пересада [2], Л. Попкова [3], А. Поручник, Л. Антонюк, В. Савчук, П. Папенчук, В. Іванов, С. Ропер, Н. М. Шелудько та ін.

Метою статті є на засадах аналізу сучасного стану інноваційної діяльності промислових підприємств визначити та обґрунтувати проблеми, які стримують інноваційну діяльність промисловості в Україні.

На інноваційну діяльність та її результати впливають різні фактори, які за своїм характером поділяються на основні та розвинуті. Основні фактори – це географічне положення країни, кліматичні умови, природні ресурси, некваліфікована робоча сила, фінансові ресурси. Вони не потребують жодних зусиль для їх створення або для цього необхідні невеликі капіталовкладення. За їх допомогою можна отримати конкурентні переваги, але вони не стійкі і не можуть триматися тривалий час.

Розвинуті фактори – це інфраструктура (загальна, промислова і ринкова), науковий потенціал, система загальної та спеціальної освіти, висококваліфіковані кадри. За їх допомогою можна отримати стійкі конкурентні переваги більш високого рівня (наукоємке виробництво, нові матеріали та джерела енергії, високі технології).

Розвинуті фактори поділяють на загальні та спеціалізовані. Загальні – це транспортна сітка держави, фінансова система, система загальної освіти, кваліфікована робоча сила.

Спеціалізовані фактори – це кадри з вузькою спеціалізацією, інфраструктура специфічних типів (спеціалізовані науково-дослідні організації, нафтові, вугільні термінали, продуктопроводи) [4].

Фактори, що впливають на інноваційну діяльність в Україні, зображено на рис. 1.

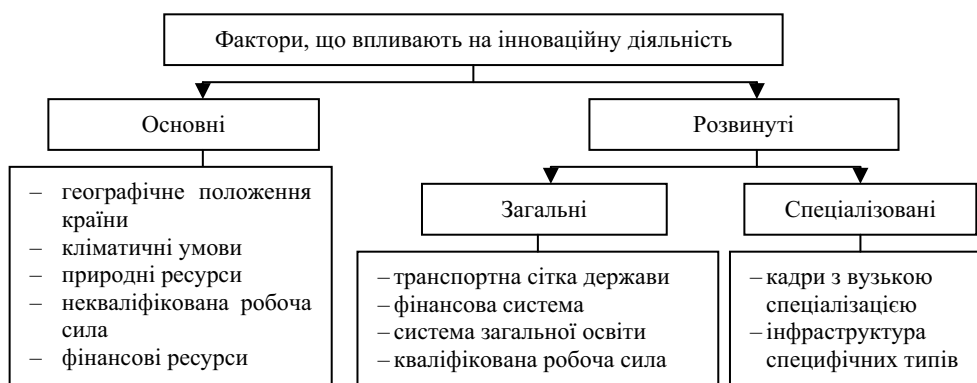

Рис. 1. Фактори, що впливають на інноваційну діяльність в Україні

Міцна основа для активної інноваційної діяльності та досягнення стійких конкурентних переваг на ринку може бути створена тільки при використанні спеціалізованих факторів, тому що загальні фактори допомагають вирішувати обмежене коло питань у сфері інновацій.

Найкращі результати від інноваційної діяльності досягаються тоді, коли фірми і галузі інвестують кошти у розвиток загальних і спеціалізованих факторів, а уряд – у розвиток основних факторів, тобто за умови тісного співробітництва державного та приватного секторів в їх фінансуванні.

Характерною ознакою сучасної економіки є створення та використання нових знань, перетворення їх на повноцінний фактор виробництва. У промислово розвинутих країнах до 90% приросту ВВП забезпечується за рахунок впровадження нових технологій.

На відміну від розвинутих країн, частка України на ринку високотехнологічної продукції, який оцінюється у 2,5–3,0 трлн дол. США, становить приблизно 0,05–0,1 %. Інноваційна діяльність характеризується структурною реформованістю, інституційною неповнотою, неузгодженістю та незбалансованістю технологічних, економічних та соціально-ціннісних аспектів.

Інноваційні процеси в Україні не набули достатніх масштабів і не стали істотним фактором зростання ВВП. Науково-технічний потенціал України ймовірно вилучений з економічного процесу держави.

Наукомісткість промислового виробництва України не перевищує 0,3 %. Як наслідок, вітчизняна продукція стає дедалі менш конкурентоспроможною, а в експорті збільшується частка мінеральної сировини і продукції первинної переробки.

Знижується частка високотехнологічної продукції у структурі ВВП. Так, якщо у 1998 р. цей показник становив 3,1 %, то у 2008 р. – знизився до 0,9 % [5].

Структурні зміни, які відбулися протягом останнього десятиліття, характеризуються серйозним технологічним відставанням. На сьогодні більш як 90 % продукції, що виробляється промисловістю України, не має сучасного технічного забезпечення, що спричиняє нерентабельність і неконкурентоспроможність більшості вітчизняних товарів.

Знижується інноваційна активність підприємств промисловості. Кількість промислових підприємств, що за підсумками 2008 р. становить лише 11,5 % від загальної кількості, у 2006 р. – 11,2%, у 2002 р. – 14,6 %. Інноваційну діяльність щороку припиняють близько сотні промислових підприємств. За такої динаміки у 2017 р. в нашій країні не залишиться жодного інноваційно орієнтованого виробника.

Про низьку інноваційну активність підприємств свідчать показники обсягів реалізованої інноваційної продукції в Україні. У загальному обсязі промислової продукції лише 6,7 % мають ознаки інновацій. Для порівняння, даний показник в Євросоюзі становить 60 %.

За статистикою, 70 % інноваційних підприємств – представники коксівної, нафтопереробної, хімічної та металургійної галузей. Водночас вітчизняні високотехнологічні сфери – авіаційно-космічна, електронна, біоінженерна тут не значаться.

Досить неоднорідною є інноваційна активність регіонів: частка промислових підприємств, що провадили інноваційну діяльність, становила від 32,6 до 3,1 %, до того ж більша за середню – у м. Києві, Харківській, Одеській, Чернівецькій, Івано-Франківській та Вінницькій областях, значно менша – у Рівненській, Сумській і Хмельницькій областях.

Протягом останнього десятиліття чисельність працівників у сфері науки скоротилася більш як на 45 %. Загрозливих масштабів набуло старіння наукових кадрів, критичної межі сягнула зношеність парку обладнання та матеріально-технічної бази науки. Якщо у промисловості частка морально застарілого обладнання становить 65%, то в науково-технічних установах – 98 %.

Фактори, які насамперед перешкоджали здійсненню інноваційної діяльності, були вартісні, а саме:

– брак власних коштів;

- великі витрати на нововведення;
- недостатня фінансова підтримка держави;
- високий економічний ризик;
- тривалий термін окупності нововведень;
- недосконалість законодавчої бази;
- відсутність попиту на продукції;
- відсутність кваліфікованого персоналу.

Таким чином, фактори, що перешкоджали здійсненню інноваційної діяльності, можна представити такою схемою (рис. 2).

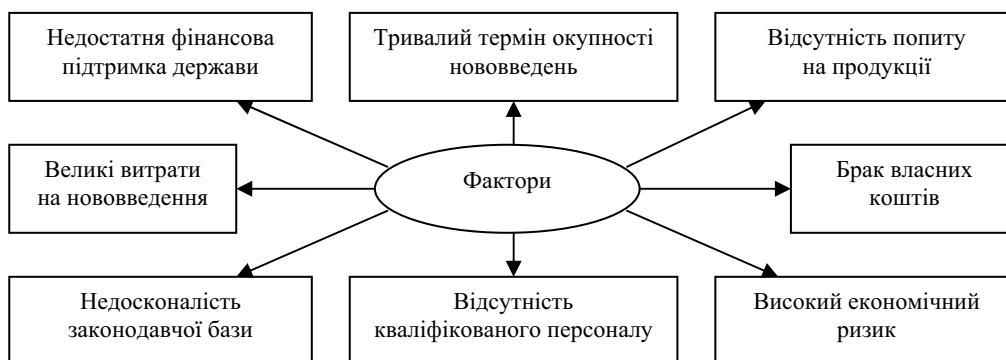

Рис. 2. Фактори, що перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності в Україні

Як висновки можна визначити такі системні проблеми, які стримують інноваційну діяльність промисловості в Україні. Перша проблема – нормативно-методологічна.

Тривалий час інноваційному законодавству України була властива певна фрагментарність та непослідовність. У загальному вигляді законодавчі та нормативно-правові акти з інноваційної діяльності, що були прийняті в останні роки минулого століття, можна об'єднати у три основні групи, які регулюють такі питання:

- внутрішньоекономічні відносини щодо інноваційного розвитку, здійснення інноваційної діяльності в різних сферах господарської, науково-технічної, інформаційної та інших видах діяльності;
- особливості здійснення інноваційної діяльності в межах окремих інноваційних структур;
- питання інтелектуальної власності і механізм інформаційного забезпечення інноваційної діяльності.

Системний підхід щодо формування законодавчої бази інноваційної діяльності в Україні визначено у Законі України «Про інноваційну діяльність». На сьогодні в Україні діє 14 законів, більш як 50 підзаконних актів, виданих Кабінетом Міністрів України, а також понад 100 правових актів відомчого характеру. Водночас більшість механізмів фінансової підтримки та податкового стимулювання, передбаченого цими актами, не можуть бути застосовані в повному обсязі.

Друга проблема – розпливчастість пріоритетів. Спроби визначити пріоритети інноваційної діяльності з точки зору державного стимулювання вже проводилися. Так, Постановою ВРУ «Про концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку країни» затверджено перелік пріоритетних напрямів інноваційного розвитку. Так, 16 січня 2003 р. було ухвалено Закон «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». Встановлено, що найбільш важливі для держави роботи з реалізації інноваційних пріоритетів загальнодержавного та галузевого рівнів здійснюються на конкурсних засадах через державне замовлення.

Проте затверджений перелік не охоплює всіх передових галузей світової науки і техніки, тому і є нереальними з огляду на сьогоденні обмеженні можливості держави щодо їх фінансового забезпечення. Цим законом пріоритетними визначено 41 сферу.

Для порівняння: у Росії – 8 наукових пріоритетів, у Німеччині – 5. Практично всеосяжний характер пріоритетів не дає можливості сконцентрувати обмежені ресурси на тих справді проривних точках, що поки що можуть забезпечити українські наука і виробництво. Подальше нераціональне використання обмежених коштів, їх розпорощення загрожує негативними наслідками.

Необхідно найближчим часом розробити гнучку систему пріоритетів інноваційної сфери, що забезпечуватимуться державними інвестиційними ресурсами, для того, щоб вкладання коштів у пріоритетні напрямки забезпечило їх використання як локомотива інноваційного розвитку країни, що спроможний активізувати і підтягнути за собою інші напрямки інноваційної сфери.

Третя проблема – інфраструктурна. Забезпечення економічного зростання на інноваційній основі вимагає створення відповідних інституційних структур, що впливають на ступінь активності інноваційної діяльності та забезпечують впровадження її результатів у практичну діяльність. Інституційні перетворення повинні бути спрямовані на плавний перехід від наявних форм організації інноваційного процесу до нових – більш ефективних і адекватних щодо ринкових умов.

Оскільки інноваційний процес у сучасній Україні має чітку лінійну будову з відмежуванням і спеціалізацією його учасників на різних ступенях – фундаментальні, прикладні дослідження і т. д., а сучасній ринковій економіці притаманна більш інтерактивна модель, то створення нової інноваційної структури має передбачати можливість перебудови інноваційного процесу в більш сприятливі форми.

Найбільш ефективними точками інноваційного зростання є технологічні парки. Головним загальнодержавним завданням технопарків є перспективна розробка, втілення і виробництво конкурентоспроможного інноваційного продукту в пріоритетних галузях національної економіки.

В Україні система технологічних парків, які діють відповідно до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», є чи не єдиним позитивним прикладом дієвості механізму, що забезпечує реалізацію державної інноваційної політики. Інші типи інноваційних структур, які створені в Україні і є важливими для розвитку інноваційної діяльності, не справляють відчутного впливу на впровадження інновацій у вітчизняну економіку.

Четверта проблема – регіональна. Забезпечення реалізації ефективної державної інноваційної політики неможливе без її ефективного впровадження на регіональному рівні. На сьогодні регіони України істотно різняться за своїми економічними, природно-ресурсними і науково-технологічним потенціалом, за рівнем соціально-економічного розвитку. Використовуючи регіональний підхід до формування інноваційної політики, необхідно визначити регіональні зони з найбільшим науково-технічним потенціалом з метою створення на їх території зон зі сприятливим інвестиційним кліматом для розвитку інноваційного процесу. Такі регіони повинні стати базовими для інноваційного розвитку країни.

Визначенню їх допомагає складання рейтингів – інноваційного та інвестиційного потенціалів регіону, інвестиційних ризиків, розвитку інфраструктури, інституційного розвитку регіону й інших економічно важливих показників. На основі таких показників необхідно розробити зведений рейтинг регіонів, сприятливих для інвестування в інноваційну сферу.

Як показує світовий досвід, найбільш динамічного розвитку набувають ті регіони, де формується регіональна інноваційна інфраструктура, яка охоплює освітні та наукові установи, підприємства, дослідні центри, органи державного управління, фінансові установи.

П'ята проблема – державно-управлінська. Більшість функцій управління науковою та науково-технічною сферами зосереджено у Міністерстві освіти і науки України, частину функцій зосереджено у «галузевих» міністерствах і відомствах. Бюджетне фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності здійснюється на основі пропозицій головних розпорядників бюджетних коштів, які уточнюються щодо обсягів фінансування Мінекономіки.

Необхідно зазначити, що управління науковою та інноваційною діяльністю здійснюють 3-4 державних органи – Державне агентство України з інвестицій та інновацій, Міністерство освіти та науки, Міністерство промислової політики і Міністерство економіки. Таким чином, гостро актуалізується та потребує подальших досліджень проблема розробки шляхів активізації інноваційної діяльності промислових підприємств.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Самігулліна Ю. Р. Дослідження стану та проблем розвитку інноваційної діяльності в Україні [Текст] / Ю. Р. Самігулліна // Економічний простір. – 2009. – №24. – С.106–112.
2. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.
3. Попкова Л. В. Розвиток інституційних засад інвестиційної діяльності на фінансовому ринку України/ Л. В. Попкова, К. О. Біла// Вісник ДНУ. Серія економіка. – №10/1. – 2008. – С. 27–36.
4. Палиця С. В. Інноваційна діяльність в Україні [Текст] /С. В. Палиця// Економіка та держава. – 2008. – №10. – С. 52–53.
5. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт [Електронний ресурс]. Офіційна сторінка Державного комітету статистики України // ukrstat.gov.ua, 17 жовтня 2009 р.

Надійшла до редколегії 3.02.2010.

УДК 658.14/17

Г. С. Ліхоносова

*Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
м. Луганськ*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ПІДПРИЄМСТВА У ПРОЦЕСІ САМООРГАНІЗАЦІЇ

Подано авторське бачення самоорганізації підприємства та дифузії його цінностей. Обґрунтовано доцільність врахування ціннісних орієнтирів працівників та споживачів підприємства у процесі його самоорганізації. Запропоновано використання окремих складових моральності суспільства як стимулів самоорганізації підприємства.

Ключові слова: підприємство, самоорганізація, дифузії, ціннісні орієнтири, цілеспрямованість підприємства, моральність суспільства, «проникаюча» система цінностей.

Представлено авторское видение самоорганизации предприятия и диффузии его ценностей. Обоснована целесообразность учета ценностных ориентиров работников и потребителей предприятия в процессе его самоорганизации. Предложено использование отдельных составляющих нравственности общества в качестве стимулов самоорганизации предприятия.

Ключевые слова: предприятие, самоорганизация, диффузия, ценностные ориентиры, целенаправленность предприятия, нравственность общества, «проникающая» система ценностей.